

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1529>

Geliş Tarihi: 27.12.2018

Kabul Tarihi: 30.04.2019

ERKEN İNGİLİZ REFORMASYONU VE LOLLARD HAREKETİ

Tarık Tolga GÜMÜŞ¹

Özet

Bu makale John Wycliff'in fikirleri ve onun takipçileri olan ve kendilerine Lollard denen hareketin İngiliz ve Avrupa toplumları üzerine olan etkisini tartışmaktadır. Kısa bir giriş bölümünden sonra makalenin ilk bölümü John Wycliff'in kısa hayatını değerlendirmektedir. Daha sonraki bölümde Wycliff ile Lollard hareketinin gelişim süreci incelenmektedir. Bu bölümde Wycliff'in Oxford'da nasıl popüler hale geldiği ve düşüncelerinin İngiliz orta sınıfı ve alt aristokrasisinde nasıl yayıldığı irdelenmektedir. Takip eden bölümde Lollardların teolojik doktrinleri ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. Daha sonra Lollard hareketinin İngiliz toplumu üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Bu çalışmaya göre her ne kadar John Wycliff'in düşünce hareketi toplumun geneli tarafından benimsenmemiş ve Lollard hareketi aristokrasinin üst sınıfına mensup kişilerce korunulmaya çalışılmasına rağmen yasaklanmış olsa da İngiliz toplumunu edebiyattan toplumun yapılanışına ve hatta reformasyonun İngiltere'deki gelişimine kadar birçok alanda etkilemiştir.

Ayrıca Lollard hareketi ve John Wycliff'in fikirlerinin etkileri sadece İngiltere ile sınırlı kalmamış, İskoçya ve Doğu Avrupayı da içine almıştır. Doğu Avrupa'da Hussitler Lollardların uzantılarıdır.

Anahtar kelimeler: Lollard Hareketi, İngiliz Reformasyonu, Anglikanizm

Early English Reformation and The Lollard Movement

Abstract

This study discusses the impact of John Wycliff's ideas and the Lollard movement, the followers of Wycliff, on the Britain and the Europe in general. After a brief introductory part, the first part of the paper gives a brief sketch of Wycliff's life. The following section evaluates the development of the Lollard movement and Wycliff's ideas. This section

¹ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

also evaluates how Wycliff's ideas became popular in Oxford and how his ideas became widespread in the lesser aristocracy and the middle class in England. Then, the theological doctrines of the Lollards are investigated in detail. The following section evaluates the impact of the Lollard movement to the English society. This study suggests that although the ideas of John Wycliff were not accepted by the majority of the society and although the movement was prohibited by the political power in spite of the patronage of the higher aristocracy, the movement affected many parts of the English society from literature to the construction of the society even to the development of the reformation in the English society. In addition, the Lollard movement and the ideas of John Wycliff were not limited to England alone but Scotland and Eastern Europe were also affected. Hussites are the Eastern Europe's counterparts of the Lollards.

Keywords: Lollard Movement, English Reformation, Anglicanism

Giriş:

Bu konunun ele alınmasının sebebi John Wycliff ve Lollard hareketinin İngiliz ortaçağ toplumunun üzerine yaptığı etkiyi incelemektir. Lollard hareketinin İngiliz toplumunun değişik katmanları üzerine derin etkileri olduğu açıktır. Bu yüzden Lollard hareketini incelemek bize İngiliz geç ortaçağ toplumunu anlamamız açısından önemli katkı sağlayacaktır. Lollard hareketi Luther'den yaklaşık iki yüzyıl önce ortaya çıkması bakımından erken İngiliz Reformasyonu olarak görüldüğü ve İngiliz tarihçiler açısından çok önemli bir konu olarak düşünüldüğü için üzerine yapılan çalışmaların sayısı çok büyüktür. Margaret Aston, Brennan ve Cigman gibi tarihçiler Lollard tarihi üzerine yaptıkları çalışmalarlarıyla öne çıkan tarihçilerdir. Aston'un 'John Wycliff's Reformation Reputation' çalışması bu konudaki en önemli çalışmalardan biri kabul edilmektedir (Aston, 1965, 23-51). Çalışma John Wycliff'in oluşturduğu Lollard hareketini aslında tam olarak bir erken Reformasyon olarak görmesi açısından akademik çevrelerde önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak ona göre aslında Reformasyon ilk olarak Almanya'da ortaya çıkmamış bunun yerine iki yüzyıl kadar önce İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Yine Brennan'ın 'Patriotism, Language and Power: English Translations of the Bible, 1520-1580' isimli çalışması da bu konudaki önemli çalışmalardan biridir (Brennan, 1989, 18-36). Bu çalışmaya göre İncil'in anadilde yayınlanması İngiliz vatanperverliğinin oluşmasındaki en önemli unsurlardan biri olduğu için Lollard hareketi İngiliz tarihi açısından son derece önemlidir. Ayrıca Cigman'ın 'Luceat Lux Vestra: The Lollard Preacher as Truth and Light' isimli çalışması da Lollard tarihi açısından önemli sayılan çalışmalardan biri olarak görülmektedir. (Cigman, 1989, 479-496). Bu çalışmaya göre de Lollard ayinlerinin sadeleştirilmesi ile birlikte İngiltere Reformasyon'a iki yüzyıl kadar önce adım atmıştır.

Bazı Önemli Birincil Kaynaklar:

Türkiye'den Lollard hareketinin birincil kaynaklarına ulaşmak oldukça zordur. Buna rağmen 'Lollardy' hareketini incelemek için çeşitli birincil kaynaklar mevcuttur. (Nolcken, 1986, 233-249) Örneğin Latince yazılmış çeşitli Lollard dokümanları o dönem hareketinin gelişimi hakkında bize ipuçları vermektedir. Bu dokümanların sayısının çokluğu nedeniyle sadece bazılarını burada sayabiliriz. Bunlardan birincisi Britanya kütüphanesinde ek elyazmaları koleksiyonunda bulunan BL Add. MS 41321 ve Bodl. MS Rawlinson C. 751 British Library (BL) Additional (Add.) MS 41321 and Bodleian (Bodl.) Library MS Rawlinson C. 751 adlı arşiv materyalleridir. Bu materyaller G. R. Cigman tarafından 'the Early English Text Society' için yayınlanmıştır. Çalışmanın tamamını görmek için 'Four Middle English Sermons, an Edition of Sermons 1, 8, 9, and 10 from BM Additional MS 41321' (Oxford University, 1968), s. 274-300; isimli çalışmalara bakılabilir. (Nolcken, 1986, 235). Bu belgeler Wycliff'in hem Latince hem de anadilde verdiği çeşitli vaazları içermektedir. (Nolcken, 1986, 235). Ayrıca Roger Dymnok'un 1500'lü yılların başında yazdığı *Liber contra vii errores et heresses Lollardorum* isimli çalışmada mevcuttur (Nolcken, 1986, 234). Her ne kadar adı geçen kaynak Latince kaleme alınmışsa da bu Lollard mensuplarının aslında dini vecibelerini yerine getirmede ana dillerini tercih ettikleri gerçeğini değiştirmez. Burada önemli olan nokta Lollard mensubu kişilerin dinsel ritüellerini sadeleştirme eğilimi içerisinde olmalarıdır. Bu birincil kaynaklar bize Lollard doktrinleri onların ayinlere olan bakış açıları Reformasyon teriminin neden ilk olarak İngiltere için kullanılması gerektiği konularında ciddi bilgiler vermektedirler. Bu birincil kaynaklar sayesinde John Wycliff'in ne amaçla ortaya çıktığı ve İngiliz Kilise'sinde ne gibi değişimler istediği konularında da bilgi sahibi olmaktadır.

Lollard Hareketi:

Ulusal dillerin Latince'nin yerini almaya başladığı, okuma yazmanın din adamlarının tekelinden çıktığı bir sırada, İngiltere'nin ortaçağ boyunca sürekli düşmanı olan Fransa'nın papalık makamı ile olan yakınlığı çerçevesinde Lollard hareketi 1345'de İngiltere'de doğmuştur. Hareketin kurucusu John Wycliff, İncil'in önemini vurguladı ve ruhban sınıfının ve kilise ritüellerinin önemini küçümsedi. Aynı zamanda hareketin ileri aşamalarında özel Kilise ayinlerinde (Eucharist) ekmeğin ve şarabın Hz. İsa'nın kanına ve vücuduna dönüştüğü inancını reddetti (transubstantiation). (Colledge, 1939, 130) Wycliff'e göre iyi ve kötü otoritenin kim olduğu her zaman kesin olarak belirlenemeyeceğine göre asıl

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

olanın seküler otoriteye itaat olduğu kesindir ve bu durum da bizzat İncil’de yazılmıştır. Reformasyon’dan yaklaşık iki yüzyıl kadar önce ortaya çıkıp Reformasyon Almanya’sında savunulan fikirlerin hemen hemen aynılarını savunması bakımından Wycliff ve onun hareketi ‘Lollardy’ önemlidir. Ayrıca her ne kadar Luther’in Reformasyon’da savunduğu fikirlerin son derece benzerlerini savunsa da neden yeterince taraftar toplayamadığı sorusu bugün bile tarihçileri meşgul etmektedir.

Ayrıca İncilin en üst düzey otorite olduğunu ve din adamlarının mülk edinmemeleri gerektiği gibi ek doktrinleri de savunmuştur. Ekmeğin ve şarabın Hz. İsa’nın kanına ve vücuduna dönüştüğünü reddeden doktrini daha sonra kilise tarafından sapkın doktrin olarak ilan edilmiştir. İncil’in İngilizce’ye çevrilmesini savunmuş ve buna bağlı olarak ilk İngilizce İncil çevirisini yapmıştır. (Hudson, 1975, 1-18) John Wycliff zaman zaman tarihçiler tarafından oldukça abartılı bir biçimde ‘Protestan Reformun sabah yıldızı’ gibi sözlerle anılmasına rağmen aslında günümüz revizyonist tarihçilerinin gözünden bakıldığında daha gerçekçi bir konuma yerleştirilmiş ve Kıta Avrupa’sı Protestanlığından çok, Britanya Anglikanizminin doğuşundaki önemi üzerinde durulmuştur. (McFarlane, 1966, 32)

Wycliff’in Kısa Hayatı:

Wycliff’in hem İngiltere hem de Batı ve Orta Avrupa düşünce dünyasına etkisi büyük iken hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. 1330’lu yıllarda Hipswell, Yorkshire’da dünyaya gelen Wycliff’in Anglo-Saxson orjinli bir aileden geldiği bilinmektedir. Oxford’a gitmeden önce muhtemelen Yorkshire yakınlarında eğitim almıştır. 1345 yılında kesin olarak Oxford’dadır. Matematik ve doğa bilimleri de okuyan Wycliff’in ana hedefi her zaman Hıristiyan ilahiyatı ve felsefesi olmuştur. 1371 yılında İlahiyat doktorasını Oxford’dan almıştır. Bazı Kilise görevleri için zaman zaman akademik dünyadan uzaklaşsa da hayatının sonuna dek bu üniversiteyle bir şekilde bağlı kalmıştır. Wycliff 1384 de Lutterworth’de ölmüştür. Düşüncelerinin şekillenmesinde Occham ve Aquino’lu Thomas’ın yapıtları etkili olmuştur. Wycliff henüz milli devletlerin tam olarak ortaya çıkmadığı bir dönemde vatanperver düşüncelere sahiptir. İngiltere’nin çıkarlarını Papa’ya karşı koruduğu çeşitli örnekler bulmak mümkündür. (Workman, 1926, 10-29)

Wycliff ve Lollard Hareketi:

Bir Hıristiyan ilahiyat bilimcisi olarak Oxford Üniversitesi’nde ders verirken yukarıda özetle bahsedilen reformist görüşleri Oxford’daki bazı diğer

ilim insanları tarafından benimsenmeye başlandı. 1380'den 1401'e kadar hareketin ne şekilde geliştiğine dair pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Çünkü hareket bu dönemde büyük ihtimalle yer altına çekilmiş elit bir tabakanın tekelindedir. 1401 yılında sapkın inanışlara mensup kişilerin yakılmasını öngören *De haeretico comburendo* yasası kabul edilince Lollard hareketi resmen sapkın bir hareket olarak kabul edilmiş ve taraftarlarının yakılması gündeme gelmiştir. William Sawtre büyük olasılıkla yakılan ilk Lollard olarak tarihe geçmiştir.

Wycliff'in bu düşünceleri 1384'teki ölümünden sonra kendilerine 'lollard' adını veren bir grup insan tarafından İngiltere'de yayılmaya çalışılmıştır. Lollard hareketi daha çok orta-üst ve orta sınıf arasında yaygınlık kazanmıştır. Alt sınıflar ve üst düzey aristokrasi bu harekete fazla bir önem atfetmemiş ve kendi bünyelerinde benimsememiştirler. Ama aristokrasinin bazı üyeleri Lollard hareketine ilgi duymuşlardır. Hatta 1377 yılında Wycliff yargılandığında John of Gaunt ona olan açık desteğini sürdürdüğünden dolayı fazlaca bir cezaya çarptırılmamıştır. 1382 yılında dönemin Papa'sı tarafından daha sonra da 1382 de İngiltere Başpiskoposu tarafından yakalanması istenmiş de bu gerçekleşmemiştir.

1374 yılında Wycliff İngiltere'deki merkezi otorite tarafından Vatikan kilisesi ile İngiliz krallığı arasındaki bazı siyasi problemleri çözmek üzere görevlendirildi. Wycliff ondan bekleneceği üzere krallığın İngiltere'de bulunan Roma Katolik kilisesinin üzerine egemen olması gerektiğini savunuyordu. Bu ona krallık nezdinde belli bir koruma sağladı. 1377'de III. Edward'ın ölmesi ve henüz çok genç olan II. Richard Tahta geçti. II. Richard amcası Lancaster dükü John Gaunt'un doğrudan etkisi altındaydı. Wycliff'in de kişisel münasebetleri John Gaunt'la başından beri güçlü olduğu için Lancaster dükü John Gaunt onu açıkça desteklemiştir. Buna karşılık kiliseye karşı açık bir siyasi tavır alması nedeniyle İngiltere'de bulunan kilise adamları tarafından dışlanmıştır. Oxford o dönemde büyük oranda din adamlarının tekelinde bulunduğu için bir ölçüde ikiye bölünmüş bir yanda onu destekleyen bir grup öbür yanda da ona karşı bulunan din adamları grubu oluşmuştur. Hareketin tamamen ortadan kalmasından önce onu destekleyenler Oxford çevrelerinde zamanla ağır basmış ve Oxford'un neredeyse 'özel dini' haline gelmiştir. Bu nedenle İngiltere'nin en yetkili Başpiskoposu olan Canterbury Başpiskoposu Oxford'a bağlı din adamları üzerinde önlemler alarak bu yeni dinin yayılmasını durdurmaya çalışmıştır.

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

1374 yılında Wycliff, Roma Katolik Kilisesi tarafından hala güvenilir ve dinsel alanda teolojik bir başkaldırısı olmayan birisi olarak görülüyordu. Bunun sebebi onun Oxford'da başlattığı tartışmaların büyük oranda Papa'nın dünyevi politikalarına karışmayan, daha teorik bazda büyük oranda felsefi tartışmalar olarak görülmeleriydi. 1380 yılından itibaren Wycliff Kilise'yi eleştirdiği düşüncelerini ana dili olan İngilizce'de yayınlamaya başladı ve bu sayede sıradan insanlar da hem lollard hareketiyle tanışıklık kazanma şansı buldu hem de Roma Katolik Kilisesi ve onun İngiltere'deki uzantısı hakkında mevcut olduğu Wycliff tarafından öne sürülen 'yozlaşmışlığı' okudular. Wycliff bununla da kalmadı. Bundan bir yıl sonra da Wycliff İncil'i Latince'den İngilizce'ye çevirdi. Ondokuzuncu yüzyılın sonunda akademisyenler arasında daha çok kabul gören görüş ilk İngiliz İncil'inin Wycliff ve yandaşları tarafından yazıldığı yönünde de konu üzerinde hala tartışmalar sürmekteydi. (Matthew, 1895, 91-99). Fakat günümüzde bu konuya ilişkin bir tartışma kalmamıştır ve Wycliff'in İncil'i İngilizce'ye çevirdiği bilinmektedir. Lollard İncili olarak bilinen okuyucunun anlaması için zaman zaman kolaylaştırılmış İncil çevirisi ancak 1390 yılında tamamlanabildi. Bu hareketi onun 1382 yılında Oxford Üniversitesinden resmi olarak kovulmasıyla sonuçlandı. Aynı yıl, Lollard akımı İngiltere'de Roma Katolik kilisesini resmen en üst düzeyde temsil eden Canterbury Başpsikoposu tarafından yasaklandı. Bu olay üzerine Lollard hareketini aristokrasinin içinde o ana kadar açıkça destekleyen bir grup taraftar Kilise tarafından aforoz edilme korkusuyla Lollard taraftarı olmaktan vazgeçtiler. Ama yine de Lollard hareketine Kraliyet desteği devam etmekteydi. Wycliff 1384 yılında Lutterworth'de öldü ve hareketi onun destekçileri tarafından bir süre daha devam ettirildi. Ama merkezi otorite bir süre sonra bu harekete olan desteğini çekti ve 1407 de Lollard İncil'i olarak bilinen İncil'in İngilizce'ye çevrilmiş halini yasakladı. Bazı taraftarlarını tutukladı.

Dönemin birincil kaynaklarının ışığında Lollard hareketi için neler söylenebilir? 1378 yılında Wycliff tezlerini İngiltere parlamentosuna sunarak popülerlik kazanmak istemiştir. Kendisini savunmak için parlamentoya çağrıldığında fikirlerini benimsemeyen bir grup papaz tarafından konuşması engellenmek istenmiştir. Daha sonra onun aforoz edilmesi gündeme gelmiş ve buna karşılık o da aforoz edilmiş bir kişinin aforozluluk durumunun kaldırılması için krala yani dünyevi otoriteye başvurması gerektiği üzerine bir yazı kaleme almıştır. Aforoz edilmesinde birincil kaynakların bize sunduğu önemli konu aforoz mevhumunun Katolik Kilisesine bir başkaldırı olarak algılanmasıdır. Buna bağlı olarak birincil kaynağa baktığımızda bu durumda Wycliff'in rakip papaz grubu tarafından aforoz edilmesindeki temel motif İncil'in anadilde okunması

üzerinde durması ve dinsel kilise ritüellerinin sadeleştirilmesine yaptığı vurgudur. (Cigman, 1968, 278; Nolcken, 1986, 235).

Lollard Doktrinleri:

Benzer şekilde birincil kaynaklardan devam etmek gerekirse, ‘1395 ocak sonu ile Şubat başında Lollard’lar ‘oniki sonuçlarını’ (Twelve Conclusions) Westminster Kilisesinin duvarlarına asarak Kiliseden reform istemeleriyle İngiliz reform tarihi başlamış oldu. (Taylor, 1999, 161). Bu noktada Lollard doktrinlerini dönemin birincil kaynaklarından anlamak mümkündür. Bu kaynaklardan birincisi British Library (BL) Additional (Add.) MS 41321 and Bodleian (Bodl.) Library MS Rawlinson C. 751 adlı arşiv materyalleridir. Bu belgeler ışığında Lollard doktrinlerinin aslında en temel belirleyici unsur olarak dinsel ritüellerin sadeleştirilmesi ve din uygulamalarının her alanında Latince yerine o bölgenin anadili olan İngilizce’nin kullanılması zorunluluğudur. Bu el yazmaları incelendiğinde Lollard hareketinin özünün aslında anadile yapılan vurgu olduğu söylenebilir. Fakat hareket sadece bununla sınırlı değildir. Bu arşiv belgelerinden açık olan şudur ki Lollard hareketi öncelikle Roma Katolik Kilisesi’ne karşı bir başkaldırı niteliğinde bir hareketti. Dönemin birincil kaynaklarından yukarıda adı verilen Rawlinson C. 751 bu noktanın altını çizen örnekler sunmaktadır. Roma Katolik Kilise’si İncil’in yorum hakkının kendi tekelinde olduğunu ve başka bireylerin kendi kendilerine İncil’i yorumlayamayacaklarını iddia etmekteydi. İşte tam bu noktada John Wyliff yukarıda bahsedilen belgelerde bu durumun yanlış olduğunu ve İncil’in yorum hakkının bireylere ait olabileceğini iddia etmektedir. (Rawlinson C. 751; Cigman 1968, 278-9; Nolcken, 1986, 235) Bu Roma Katolik Kilise’sine karşı tam ve açık bir başkaldırıdır.

Lollard hareketi hiyerarşik bir bütünlük içerisinde örgütlenmiş organize bir hareket değildi. Hareket daha çok belli bazı doktrinler çerçevesinde bir araya gelmiş insanlar topluluğunun meydana getirdiği bir hareket olarak görülmelidir. Bu yüzden doktrinleri çeşitlilik göstermektedir ve takipçilerinin bu doktrinlere değişik ölçülerde katıldıkları da unutulmamalıdır. Lollard hareketinin önerdiği en radikal değişim İncil’in Latince değil ana dilde okutulmasıydı. (Hudson, 1-18; Fang Ng, 2001, 215-338) Bu sayede ona göre Tanrı’nın emirleri aracısız olarak kuluyla buluşacak herkes Tanrı’nın sözünü anlayabilecekti. Ayrıca Anti-clericalizm olarak bilinen din adamlarının Kilise hiyerarşisini reddeden düşüncesi onu Luther’in reformasyon düşüncesine yaklaştırmıştır. Yine reformasyon

düşüncesine paralel olarak Kilise'nin dünyevi işlere müdahil olmaması gerektiğini düşünmekteydi. Ona göre Roma Katolik Kilisesi 'ruhani temellerinden' büyük ölçüde uzaklaşmıştı. Papa'nın dünyevi konularda hüküm vermesinin yanlış olduğunu savunmaktaydı. Diğer taraftan kaderin önceden belirlendiğini savunan Kilise'nin kadercilik 'Predestination' doktrinine karşı bireyin özgür iradesi teorisini savunmaktaydı. Ayrıca manastır hareketinin de köklerinde var olduğu varsayılan ruhanilikten uzaklaştığını savunmaktaydı. Lollard hareketi ayrıca kadın din görevlilerinin erkeklerle eşit tutulmasını da savunmaktaydı.

Bruges konferansından sonra Wycliff'in düşüncelerini yazı aracılığıyla yayma kararı alması onun hareketinde bir dönüm noktası olmuştur. İlk kitabında Tanrı'nın yönetimi ve On Emir üzerine analizler yaparken ruhban sınıfının seküler yönetime karışmasının yanlış olduğunu iddia etti. Ona göre dünyevi meselelerde Kral, Papa'nın üstünde olmalıydı. Çünkü bu kutsal kitabın otoritesine göre böyle olmalıydı. Hz. İsa ve havarileri o dönemin seküler yöneticisi olan Roma imparatoruna biat etmişlerdi. Bu da göstermekteydi ki benzer şekilde dünyevi liderler yani dönemin monarkları kilise tarafından kontrol altına alınamazdı. Tersine Kilise Antik Roma'da olduğu gibi dünyevi monarklara biat etmeliydi. Çünkü monarklar otoritelerini 'Tanrı'nın kanunundan' almaktaydılar. Hatta siyasi doktrinde daha da öteye gitmekte eğer bir kilise görevlisi görevinde Kral'ın istediği gibi davranmasa Kral'a karşı gelmiş sayılmalıydı. Kilise'nin hizmetindekiler Kilise kanunlarının üzerinde ülke kanunlarını saymalılar ve ülke'nin kanunlarına tam olarak itaat etmeliydiler. Diğer taraftan seküler devlet hukuku da Kutsal kitap İncil'le uyum içerisinde olmalıydı. Onu takip eden bir başka çalışmasında ise parlamentonun yönetimini üzerine siyasi bazı analizler yayınladı. Ayrıca ruhban sınıfının bazı spesifik konularda reforme edilmesinde dünyevi otoritenin rol oynaması gerektiğini savundu. Örneğin ruhban sınıfının elinde bulunan toprak parçalarının eğer ruhban sınıfı tarafında iyi yönetilemiyorsa veya amacı dışında yönetiliyorsa onlardan dünyevi otorite tarafından alınması gerektiğini söyledi. Bu düşüncesinin arkasında ayrıca onun Kilise'nin Havari'ler zamanındaki köklerine dönmesi ve fakir ve basit bir hayat sürmesine olan inancı yatmaktaydı. Diğer taraftan ona göre Hz. İsa ve havarileri nasıl Roma İmparatoruna yani dünyevi otoriteye itaat etmişlerse din adamları da benzer şekilde dönemin dünyevi otoritesine itaat etmeliydiler.

Wycliff'in Papa otoritesinden ayrılması üç aşamalı olarak meydana gelmiştir. Fikirlerinin oluşmaya başladığı ilk yıllarda Wycliff sadece Papalık

hiyerarşisini eleştirmiş Papalık makamı hakkında fazlaca bir muhalefette bulunmamıştır. Wycliff'in düşünceleri hayatının ilerleyen dönemlerinde daha Papa karşıtı bir tavır takınmış ve gittikçe Papalık makamına karşı yabancılaşmıştır. Hayatının son yıllarına doğru ise Papalığa karşı tam ve açık bir muhalif ses olmuştur. Ona göre Kilise görünen bir lider olmadan da var olabilirdi. Mutlaka bir Papa olacaksa Kilise kurallarını iyi bilmeli ve Hz. İsa ve Aziz Peter'in 'gerçek takipçisi' olmalıydı. Bu bağlamda Wycliff 'doğru' ve 'yanlış' Papa olmak üzere ikili bir ayırım yapmaktaydı. Ona göre Kilise'nin bindörtü yüz yıllık orijinal yani bozulmamış geleneğini savunan Papa 'doğru' Papa, dünyevi işlerle fazlaca içli dışlı olmuş Papa da 'yanlış' Papa olmaktaydı. Yanlış Papa reforme edilmeliydi. Wycliff'in ölümünden otuz bir yıl sonra 1415 yılında Wycliff'in yazıları Papa XXIII. John tarafından yasaklandı.

Lollard'ların yeminlere karşı olan tutumları da onları eleştirenlerle bizzat onlar tarafından dile getirilen karşı çıkış durumları açısından farklılıklar göstermektedir. Lollard mensuplarını eleştirenler onların yeminlere karşı olan tutumlarında her türlü yemini reddettiklerini dile getirmektedirler. Fakat Lollard metinleri daha detaylı bir biçimde incelendiğinde yemin etmenin kendisine karşı olmadıklarını fakat toplumda o dönem kullanıldıkları haline karşı çıktıklarını dile getirmektedirler. Örneğin Lollard'lar Hıristiyan Azizlerinin ve hatta aman zaman İncil'in üzerine yemin etmeye karşı çıkmaktadırlar, fakat diğer taraftan gerek duyduklarında Tanrı'nın üzerine yemin etme konusunda hiçbir sakınca görmüyorlardı. Wycliff'in kendi yazıtlarında yeminin hangi şartlarda verilmesi gerektiği ve hangi şartlarda verilmemesi gerektiği ayrıntılı bir biçimde işlenmişti. (Russell, 1946, 669).

Lollard Hareketi ve İngiliz Toplumunu Üzerindeki Etkileri:

Lollard hareketinin en önemli özelliği onun İngiltere'de ki siyasi otorite tarafından otoritenin çıkarları gereği önce desteklenip sonra sapkınlık olarak görülerek bastırılmasıdır. İngiltere krallığı Lollard hareketini öncelikle Roma Katolik Kilisesi'nin İngiltere'deki gücünü azaltmak için desteklemiş daha sonra kendine karşı bir tehdit olduğunu düşündüğü zaman da onu baskılamıştır. Başlangıçta II. Richard harekete özel bir sempati duymuyordu, zira Roma Katolik Kilisesi'ne olan inancı tamdı. Ama diğer taraftan Lollard hareketini bastırmak için de özel bir çaba göstermedi. Fakat 1385'ten itibaren Kral Richard Kiliseden

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

yana açık bir tavır alarak Lollard hareketi üyelerini tutuklamaya ve bu yolla hareketi bastırmaya çalıştı.

Alt ve üst sınıf Lollard hareketine başlangıçta fazla ilgi duymamakla beraber harekete karşı fazla bir tepki de beslemiyorlardı. Dolayısıyla yaşadığı yıllarda Lollard hareketi İngiltere'deki Katolik din adamlarının tepkilerine rağmen İngiltere'de bir sapkınlık olarak görülmemiştir. Daha sonra hareket yavaş yavaş yayılmaya başlayıp İngiltere Katolik Kilisesi için bir tehdit olarak görülmeye başlandığında İngiltere'de Lollard hareketi sapkın bir hareket olarak ilan edilmiştir. Lollard hareketinin toplumun zengin kısımları üzerinde yayılmasının en önemli nedeni büyük toprak parçalarına sahip İngiltere Katolik kilisesinin sahip olduğu bu gücü kırmaktır. Wycliff ve Lollard hareketi onlara bunu sağlamak için doktriner bir alt yapı sağlamaktaydı. Lollard hareketinin toplum içerisinde fazla yayılma alanı bulamamasının nedenlerinden biri de o dönemde henüz matbaanın icat edilmemiş olması ve okuma yazma bilenlerin sayısının azlığıdır.

Wycliffe'in öne sürdüğü akademik varsayımlardan kopup popüler bir inanç kültürü haline almasını inceleyen çalışmalar mevcuttur. (Aston, 1984, 2-25) Bu popülerliğin sebebi inanç kültürünün Latince metinleri ret edip yerine anadilde metinleri koymasıdır. Burada da Lollard doktrinlerinin dönemin birincil kaynakları ışığında İncil'in anadilde okutulması ve daha da önemlisi Kilise ritüellerinin sadeleştirilmesi konusunda bize sağladığı fikirler bize şu yorumu yapmamıza olanak tanır: Lollard hareketi imajlara saldırarak dönemin ortaçağ Hıristiyanlığına farklı bir kimlik kazandırmıştır. Bu imajlara ve dolayısıyla sembollere saldırma meselesi dönemin birincil kaynaklarında açıkça gözlemlenmektedir. (Rawlinson C. 751; Cigman, 1968; 277; Nolcken, 1986, 235).

Bir Lollard ayaklanması olarak düşünülen ve tarihçilerin hareketin önderine itafen 'Oldcastle ayaklanması' olarak adlandırdıkları ayaklanma Kral V. Henry'yi, ona bağlı aristokratik güçleri ve Roma Katolik Kilisesi'nin önde gelen din adamlarını yönetimden uzaklaştırmak üzere planlanmış ama başarıya ulaşamamıştır. Ayaklanma Sir John Oldcastle önderliğinde 1414 yılında olmuştur. Bazı kaynaklara göre Sir John Oldcastle kişisel dostu da olan Kral V. Henry'yi devirerek monarşiyi ortadan kaldırmak ve Lollard inanışlarına uygun bir düzen getirmek niyetindeydi. Oldcastle, Lollard hareketini desteklerken amacı reforme edilmiş bağımsız bir kilise kurarak İngiltere hükümdarlığını ele geçirmektir. Bunu yaparken Kral'ı ve onun yerine tahta geçmesi muhtemel olan

akrabalarını ortadan kaldırmayı planlamıştır. Ama ayaklanmayı kötü planlamıştır. Her şeyden önce ayaklanması aristokratik sınıfın güçlü isimlerinin hiçbirinin desteğini alamamıştır. Ayaklanma çok az sayıda bir adamla kraliyet sarayını basıp kralı esir almak gibi bir fikre dayanmaktaydı. Ayrıca ayaklanma gecesinden bir gün önce adamlarından bazıları da tutuklanmıştı. Buna rağmen Oldcastle kötü bir tercih yapmış ve az sayıda adamla Kral V. Henry’i esir alabileceği yanılgısına kapılmıştır. Doğal olarak Oldcastle’ın adamları kralın adamları tarafınca kolayca bertaraf edilmişlerdir. Oldcastle kaçmayı başarmıştır ama ayaklanması başarısızlıkla sonuçlanınca sapkın ilan edilmiş, ve birkaç yıl sonra yakalanıp Londra kulesine hapsedilmiştir Kral V. Henry onu hemen asmak istememiş bir süre onun bu Lollard fikirlerinden dönmesi için beklemiştir. 1417 yılında oradan kaçmayı bir olasılıkla Kral’ın yardımıyla başarsa da tekrar yakalanıp idam edilmiştir. (Waugh, 1905, 637-658) Hareket tam bir başarısızlıkla sonuçlanınca lollard hareketinin popülerliği iyice azaltmış ve ayaklanmadan sonra harekete katılanların sayısı giderek azalmış ve hareket yavaş yavaş İngiltere’de özellikle orta sınıf arasında ortadan kaybolmaya başlamıştır. Ayrıca normalde harekete destek verme ihtimali olan aristokratlar da bu başarısızlıktan sonra harekete sırtlarını dönmüşler ve bu da hareketin toplumun üst kesimlerinde de zaten fazla olmayan popülerliğini yitirmesine neden olmuştur. Hatta bazı aristokratlar harekete destek vermek şöyle dursun bu başarısız ayaklanmadan sonra hareketin karşısında yer alma yolunu seçmişlerdir. Çünkü aristokrasi Oldcastle’ın başarısız ayaklanmasından sonra hareketi artık bir reform hareketi olarak görmekten çok İngiltere monarşisini devirmeye çalışan bencil bir hareket olarak görme eğilimine girmişlerdir. Diğer taraftan bu ayaklanmaya Lancaster Hanedanlığına meşrutiyet kazandırmak için bizzat hanedanlık tarafından göz yumulduğu ve bu sayede hanedanlığın kolayca bastırabileceği bu ayaklanma sayesinde kendisini aristokratik sınıf nezdinde meşrulaştırabileceği sonucuna varan görüş de mevcuttur. (Strohm, 1999, 1-10) 1431 yılında yeni bir Lollard ayaklanması olmuştur. Fakat bu ayaklanmanın Oldcastle ayaklanması gibi ciddi siyasi sonuçları olmamıştır.

Ortaçağ siyasetinde kişisel çekişmeler bazen ‘heretik’ olma suçlamasını beraberinde getirmektedir. Wycliff’in takipçileri zaman zaman çeşitli cezalara çarptırılmakla birlikte bazı kişiler kişisel çekişmeler uğruna Lollard hareketiyle herhangi bir ilişkileri bulunmasa bile başka nedenlerle Lollard olmakla suçlanmışlar ve hem siyasi hem de dini otorite tarafından dışlanmışlardır. Bunların arasında Nicholas Hereford, John Aston ve Laurence Bedeman gibi önemli isimler bulunmaktadır. Bu isimler arasında Bedeman özellikle önemlidir.

Çünkü bir 'lollard' olduğu 'anlaşılnca' William Courtenay tarafından Oxford Üniversitesindeki görevinden uzaklaştırılmıştır. Ayrıca onun Lollard'lardan ayrı olarak 'yanlış vaaz verdiği' gibi bir suçlamayla da mercek altına alındığı bilinmektedir. (Catto, 2000, 900-1). Bu noktada döneme dair yine bir birincil kaynak olan Roger Dymnok'un 1500'lü yılların başında yazdığı *Liber contra vii errores et heresses Lollardorum* isimli çalışma zikredilmelidir. Belgenin ismini Türkçe'ye çevirmek gerekirse, 'Lollard'ların yedi hataları ve heretikliklerine karşı kitap' olarak çevrilebilir. Ama bu bugün anladığımız anlamda bir kitap değil daha çok bir belge niteliğindedir. Bu belgeye göre Lollard hareketi aslında İngiliz Kilisesi'ne karşı bir başkaldırı ve Lollard'ların yaptıkları hareketler de 'hatalar'dır. Bu belge isminden de anlaşılacağı gibi Lollard'ların yaptıkları yedi spesifik hatadan bahseder. Hataların hepsi aslında nitelik itibarıyla dönemin egemen dünya görüşü olan Katolik Hıristiyan'lığa karşı bir başkaldırı olarak görülebilir. Bazıları ise teknik bir takım teolojik detaylardır. Yine İncil'in anadilde okutulması fikri ve Kilise ritüellerinin sadeleştirilmesi bu 'hata' ve 'heretik'liğin temel unsurlarıdır. Bu belgeye göre Lollard'ların heretik olarak suçlanmalarının arkasında yatan en önemli neden İncil'in anadilde okutulması fikridir. Bir başka 'hata' ise Kilise ritüellerinin daha sade bir biçimde yapılmasına dair Lollard'ların yaptıkları vurgulardır. (Dymnok, 1922, 26-28).

John Wycliff onaltıncı yüzyıl İngiliz Protestanlarının kendilerine bir öncü bulabilmek adına ona yönelmelerinin sonuçlarını öldükten sonra görmüş ender insanlardan biridir. Çünkü onaltıncı yüzyıl İngiliz Protestanları kendi fikirlerini köklü ve tarihsel gerçeklerle desteklenebilir olduklarını gösterebilmek için Wycliff'e sarılmışlar ve bundan sonra da Wycliff tarihçiler arasında popülerliğini hiçbir zaman yitirmemiştir. (Aston, 1965, 23) Protestanların Wycliff'e olan ilgisi örneğin 1525 lerde başlamıştır. (Aston, 1965, 24) Bu noktadan sonra Wycliff, İngiliz Protestanları tarafından Azizlikten daha öte bir konuma yükseltilmiştir. Aston bu noktayı 'prophetic' olarak tanımlamaktadır. Fakat Wycliff'in ününün artmasında John Bale'in katkısı da azımsanamaz. (Aston, 1965, 25). Daha sonra onun yerini John Foxe almıştır. (Aston, 1965, 26). Wycliff'in destekçilerinin yazıları onyedinci yüzyılda da artarak devam etmiştir. Bu konuda Aston ayrıntılı bir makale kaleme almıştır. (Aston, 1965). Bu arada muhavazakar din adamlarının onaltıncı yüzyılda hala Latince'yi 'Tanrı'nın Yüce dini' diğer taraftan İngilizce'nin ise 'cahil halk topluluklarının avam dili' olarak gördüklerini belirtmek gerekmektedir. (Brennan 1989, 18). Ayrıca İncil çevirisinde bulunan kimi çevirmenler için İncil'in çevirisini halk kitlelerinin kolaylıkla anlayamaması için özel olarak muğlak tuttukları suçlaması da yine bu yüzyılda değişik kişilere sıklıkla yöneltiyordu. (Brennan 1989, 18-19).

İlk bakışta püritanlarla Lollard mensupları arasında ciddi benzerlikler olduğu düşünülse de onbeşinci yüzyılın Lollard'larıyla onaltıncı yüzyılın radikal püritanları arasındaki farklar dikkat çekicidir. (Brockwell, 1980, 133-146). Bu benzerlik yanılgısının temel nedeni her iki hareketinde İncili anadilde okunması gerektiğini savunmasıdır. Aslında her iki hareket de çeşitli benzerlikler içerse de onaltıncı yüzyılın püritanizm hareketi lollard hareketiyle özdeşleştirilemez. Onaltıncı yüzyıl Püritanizm'i İngiliz toplumunun kendi iç dinamikleri içerisinde ortaya çıkmış ve gelişmiş ayrı bir harekettir. Bu noktada yine birincil kaynaklarımızdan birisi olan Roger Dymnok'un belgesinde vurgulamaya çalıştığı anadil kavramını hatırlatmakta yarar vardır. Aslında bütün on beş ve on altıncı İngiltere teolojik tartışmalarının en temel konusu dinsel ritüellerin ve İncil okumasının anadilde mi yoksa Latince mi yapılacağı sorunudur. Bu belgenin ışığında öğrendiğimiz bir başka önemli nokta da Lollard'ların kendi başlarına kapalı bir grup olarak çevresine zarar vermeden yaşayan bir grup olmadıkları tersine İngiliz toplumunun değişik katmanları tarafından topluma zarar veren bir oluşum olarak algılandıkları gerçeğinin altını çizmesidir. (Dymnok, 1922).

İncil'in anadile çevrilmesinde Lollardların üstlendikleri rol hakkında da çalışma mevcuttur. (Fang Ng, 2001, 315-338) Lollardlara göre incil'in unutulmuş yani artık kullanılmayan bir dil olan Latince olarak okutulmasının ve buna bağlı olarak da İncilin yorumlama hakkının Roma Katolik Kilisesinde olması pek de kabul edilir bir nokta değildir. Lollardlara göre İncil kesinlikle ana dilde okunmalıdır. Bu reformasyon düşüncesinin yani Luther'in de savunduğu ve Roma Katolik Kilisesinin kesinlikle karşı çıktığı en önemli görüşlerden biridir. Çünkü İncilin ana dilde okunması İncilin bireyler tarafından keyfi olarak yorumlanabilmesinin önünü açacaktır. Bu da Roma Katolik Kilisesinin kesin olarak istemeyeceği bir şeydir. Çünkü Katolik Kilisesine göre Kilise Hz. İsa'nın Havarilerinden gelen sözlü geleneği taşımaktadır. Bu nedenle İncilin en doğru yorumunu Kilise yapar. Eğer bireyler İncil'i kendi düşünceleri doğrultusunda yorumlarsa çeşitli sapkınlıklar ortaya çıkar. Bu sapkınlıkları önlemenin en önemli yolu İncilin bireysel olarak yorumlanmasının önüne geçmektir. Burada dikkat edilmesi gereken ikinci mesele eğer İncil ana dile çevrilir ve bireysel yorum mümkün hale gelirse Roma Katolik Kilisesi tebası üzerindeki hakimiyeti kaybetme olasılığıdır.

Lollard Hareketinin İngiliz Edebiyatına Etkisi:

Lollard geleneğini İngiliz edebiyatına etkisi azımsanmayacak ölçüdedir. Bu konuda özellikle Lollard edebi geleneğinin İngiliz şiir yazım geleneği oldukça dikkat çekicidir. Bunlar kısaca ‘ahlaki mükemmellik arayışı ve dinsel dünyadaki reform isteği, Hıristiyan doktrinlerini öğretme arzusu ve İncil’in en azından bir kısmını anadilde sunma isteklerdir’. (Lawton, 1981, 781) Lollard hareketinin İngiliz edebiyatına olan etkilerinden bir tanesi anadilde şiir yazma geleneğinin ateşleyicisi olmasıdır. Lollard geleneği İngiliz edebiyatına çeşitli eserler kazandırmıştır. Bu eserlere örnek olarak *Piers the Ploughman's Creed*, *Lay Folk's Catechism*, *Christian Speculum*, *Pore Caitiff*, *Apology for Lollard Doctrine*, *The Two Ways*, *The Lantern of Ligh* verilebilir. (Lawton, 781) Ama muhtemelen lollard hareketinin edebiyata etkisi bununla sınırlı kalmamıştır. Örneğin *Mum and the Sothsegger* isimli eser de Lollard etkisi taşıyor olabilir. (Lawton, 781). Yine Walter Brute isimli bir Lollard savunucusunun cezalandırılmasının ardından yazılan eser de Lollard hareketinin İngiliz edebiyatına olan etkisini göstermektedir. (Lawton, 782). Lollardların İngiliz edebiyatına olan dolaylı etkisini düşündüğümüzde dikkat edilmesi gereken nokta Lollard’ların dönemin geleneksel Katolik doktrinine karşı kendi doktrinlerini edebiyata sokmaya çalışmaları ve cezalandırılan Lollard mensuplarının arkasından düşündüklerini İngiliz edebiyatına yansıtmasıdır.

Bazı görüşlere göre John Wycliff’in görüşleri ile Lollard hareketi arasında çok net bir bağlantı yoktur. Buna göre Wycliff’in takipçileri fikirlerini öylesine çeşitli şekillerde seslendiriyorlardı ki aralarında tam bir ortak nokta bulmak güçtü. Bu görüşe göre Lollard hareketi Kilise’nin birçok kiliseye başkaldıran insanı topyekün ortadan kaldırmak için kilise tarafından ortaya atılmış bir kavram olduğudur. (Davies, 1991, 191-212) Yine bu görüşe göre Lollard hareketine gönül vermiş takipçilerinin büyük bir bölümü bile John Wycliff’in ilahiyat doktrinlerinin çok azından haberdardılar. Bunun nedeni ortaçağ İngiltere’sinde herhangi bir sekin birbiriyle tutarlı bir bütün oluşturabilecek doktriner bir bütünlüğü hareketin mensubu olduğu tüm üyelerine kolayca geçirebileceği bir iletişim ağının mevcut olmamasıdır. Lollard hareketinin yayılma biçimi daha çok bireyler arası ilişkiye dayanmaktadır. Bu da homojen bir lollard kültüründen bahsetmemizi imkansız kılmaktadır. Bu da Lollard hareketinin neden daha çok taşrada belli aileler arasında yayılmakla sınırlı kaldığını açıklamaktadır. İletişim ortaçağda düzenli sosyal ağlar bulunmadığı için daha çok kişiseldir. Bu yönüyle de lollard hareketi örneğin evlilik ve akrabalık bağıyla yayılmıştır. (Davies, 1991, 196-7)

Lollard geleneğinin Onbeşinci yüzyıl İskoçya'sına olan etkisi onaltıncı yüzyıldan itibaren çeşitli tarihçiler tarafından vurgulanagelmiştir. Yakın bir geçmişe kadar Lollardların İskoç tarihine olan etkisinin oldukça sınırlı olduğu düşünülmekteydi. W Stanford Reid'e göre halbuki Lollard hareketi İskoç reformasyonunun önemli belirleyicilerinden biri olarak görülmelidirler. (Reid 1942, 269-283). Lollard hareketi daha çok İngiliz orta sınıfı arasında popüler olmuş ve yüksek aristokrasi tarafından pek benimsememiş olduğundan ve İskoçya o dönemde Lollard kavramlarını pek benimsemeyen yüksek aristokrasi tarafından yönetildiğinden dolayı Lollard metinleri İskoçya'ya doğrudan girememiştir. Diğer taraftan İskoçya'dan İngiltere'ye Üniversite eğitimi görmek için giden İskoç'lardan bazıları mutlaka Lollard hareketi ile tanışmış ve bu hareketin öğretilerini İskoçya'ya taşımışlardır. (Reid, 270). Diğer taraftan doğrudan İngilizler yoluyla da Lollard düşüncesi İskoçya'ya sokulmuştur. Çünkü İngiltere'de lollard düşüncesini benimsemiş olan din adamları düşüncenin İngiltere'de yasaklanmasından sonra İskoçya'ya sığınmış ve burada bu düşüncüyü yaymaya başlamışlardır. (Reid, 270). Lollardların İskoçya'ya sığınmaları onları orada arka planda olmaya yol açmamıştır. Tersine Lollardlar İskoçya'da ciddi bir hareket alanı bulmuşlar ve düşüncelerini yüksek sesle dile getirir hale gelmişlerdir. (Reid, 271). Diğer taraftan Bu Lollardların İskoçya'da bütünüyle hoş karşılandıkları anlamına da gelmemektedir. Örneğin St. Andrew Üniversitesi'nin kuruluşu muhtemelen lollard hareketine karşı onların iddialarını İskoçya'da çürütebilecek din adamlarının yetiştirilmesine olanak sağlamak içindir. (Reid, 272). Lollard hareketinin yayılması elbette sadece İskoçya ile sınırlı kalmamış bütün orta Avrupa'yı da içine almıştır. Diğer taraftan İngiltere'de Lollardların Wycliff'ten sonraki en önemli lideri Oldcastle'ın İngiliz Kralı IV. Henry'i ve dolayısıyla Lancaster rejimini devirmek istemesinin ardında yatan sebep de İskoçların muhtemelen onunla siyasi ilişki kurup kendi kralları James'i İngilizlerin elinden kurtarmak istemeleridir. (Reid, 273).

W. R. Jones'e göre Lollardların dini sembollere karşı olan tutumu Doğu Roma İmparatorluğundaki ikonoklastik döneme ciddi şekilde benzemektedir. (Jones, 1973, 27-50) Buna göre Karolenj dönemi Avrupa'sından bu yana dini ikonlara karşı her ne kadar zaman zaman bazı hareketler olsa da bu denli ciddi bir eleştiri Avrupa'da hiç gerçekleşmemiştir. Ondördüncü yüzyıla geldiğimizde yani ikonoklastik çağdan yaklaşık beş yüz yıl sonra Avrupa Wycliff hareketiyle birlikte kendini yeni bir ikon tartışmasının içinde bulmuştur. Bu arada ondört ve onbeşinci yüzyıllarda Wycliff'in düşüncesinden olmayan ama yinede dinsel

sembollere karşı çıkan çeşitli bireysel eleştiriler de olmuştur. (Jones, 28-29). Wycliff, Hıristiyan sembol kullanımına karşı olan düşüncelerini *De Mandatis Divinis* (On Emir) adlı eserinde ele almıştır. (Jones, 29). Wycliff'e göre teknik bir takım nedenlerden ötürü Musevilikte ikona tapma yoktur ve bu Hıristiyanlığın başlangıcında da böyledir. İkon problemi Hıristiyanlıkta erken dönemde Hz. İsa'dan sonra Havariler dönemine rastlar ve eğitim düzeyi çok düşük olan insan topluluklarına Hıristiyanlığı aşlamak için kullanılır. (Jones, 29). Jones'in iddiasına göre 'Wycliff'e göre bir ikon Hıristiyanlığı yaymak için kullanılırsa iyi bir şey yapılmış olunur ama eğer ona tapınılır hale geliniyorsa o zaman bu *idolatria*'ya girer'. (Jones, 30). Wycliff'in ölümünden sonra onun düşüncelerini benimsemiş olan Lollard'ların ikonlara bakışları ise Wycliff'e göre daha katıdır. (Jones, 30). Lollardlara karşı yapılan en büyük eleştiri hem Haç hem de Hıristiyan Azizlerinin resimlerine karşı çıkmalarıdır. (Jones, 31). Buna karşılık Lollardların çağdaşları olan Thomas Netter ve Papaz Reginald Pecock Lollard ikonkarşıtlığına karşı duruş sergilemiş ve Lollardların bu ikonlara karşı olan sert tutumlarını eleştirmişlerdir. (Jones, 31). Dolayısıyla Lollard düşüncesinin diğer birçok bölümü gibi ikonkarşıtlığı da İngiliz ortaçağ entelektüel hayatında da tam olarak kabul edilmiş bir düşünce değildir.

Lollard hareketi İngiliz sosyal ve siyasi gelişmelerine verilmiş bir tepkimidir? Bu soru tarihçilerin zaman zaman düşündükleri bir konu olmuştur. (Aston, 1960, 1-43) Bu anlayışa göre Lollard hareketi aslında ondört ve onbeşinci yüzyıllar İngiltere'sinin siyasi ve sosyal çalkantılarının sonunda gelmiş olan bir tepki hareketidir. Doğal olarak lollard hareketi özünde dini bir harekettir. Diğer taraftan da Wycliff'in dile getirdiği fikirlerin sosyal ve siyasi olarak ne anlama geldiğini o dönem insanı muhtemelen fark etmemiştir. Ama yine de Lollard hareketinin bir düzeyde de olsa dünyevi siyasete etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Onun dünyevi otoriteyi Kilise otoritesinin üzerinde tutması ve dünyevi yöneticilerin yani monarkların 'kiliseyi düzeltme' hakkını elinde bulundurması dönem açısından irdelendiğinde son derece radikal görüşler olup Roma Katolik Kilisesini karşısına alması için yeterlidir. Fakat bundan daha da önemlisi eğer bu yetkiler kiliseden alınıyorsa aynı zamanda dünyevi lordların feodal hakları da aynı şekilde alınamaz mıdır Nasıl ki Kilise'den kötü yönetim nedeniyle toprak alınabiliyorsa 'tiranik' bir lorttan da feodal imtiyazları alınabilir. (Aston, 1960, 3) İşte bu nokta Lollard hareketinin dinin dışında İngiliz dünyevi siyasetine de getirdiği en büyük değişikliktir.

G. Cigman'a göre Lollard vaizlerinin içeriğine baktığımızda bu dinsel düşünce hareketinin neden bazı toplumun üst tabakasından önemli insanları

yanlarına çektiğini ve neden bazı İngilizlerin antipatsini kazandığını kolayca görebiliriz. (Cigman, 1989, 480). Günümüze kalan Lollard ayin yazıtlarını baştan sona dikkatlice incelediğimizde ortaya çıkan en önemli özellik bu yazıtların ortak özelliğinin mevcut Hıristiyan öğretilerine karşı birer protesto biçiminde reform metinleri olmasıdır. Bu konuyu Cigman makalesinde ayrıntılı olarak tartışmaktadır. (Cigman 482-496). Her ne kadar Lollard eserlerinde birçok görüş görüyorsak da aslında onların temel ortak özelliği hepsinin mevcut din düzenine karşı duydukları hoşnutsuzluk ve bunu değiştirebilmeye karşı olan inançlarıdır. Örneğin Başrahip Arundel'in izne tabi olmayan vaazları 1408'de yasaklaması ve buna karşı olarak Lollardların vaizin izne tabi olmasını yanlış bulmaları ve bu noktada Kiliseyi eleştirmeleri buna bir örnektir. (Cigman 483). Dolayısıyla Lollard vaazlarının ikili bir yapısı vardır: Bunu en iyi ifade ediş biçimiyle söylemek gerekirse:

The Lollard preacher, in disseminating the utterances of the Scriptures, serves God; the utterances of his opponents, even when they cite the Scriptures, serve the Devil. This confrontation is persistently expressed through the pairing of certain concepts, among the most frequently encountered of which are the few and the many, the true and the false, and images of light and darkness. (Cigman 483).

Lollard vaizi Kutsal metin İncil'in bilgisini kullanarak Tanrı'ya hizmet etmektedir ve rakipleri İncil'i kullansalar bile kötüye hizmet etmektedirler ve bu kutuplaşmış yapı birçok tartışma boyutunda kendini göstermektedir. Örneğin az ve çok, doğru ve yanlış, ışık ve karanlık gibi kavramlar Lollard ve Kilise tarafından farklı amaçlara hizmet etmek için kullanılmaktadırlar yada kavramların içlerine farklı anlamlar yüklenmektedir. Lollard doktrinleri ortaya çıktıktan bir süre sonra İngiltere'de ciddi bir biçimde rahatsız edici bulunmuştur. Tedbir olarak Başpiskopos Arundel 'Constitutions' adında bir dizi kanun çıkarmış ve Lollard doktrinlerinin Kilisede ve dönemin okullarında öğretilmesini yasaklamıştır. (Watson, 1995, 826). Bu kanun Lollard doktrinlerini daha kuvvetli bir biçimde yasaklamak için örneğin izni olmayan din adamlarının vaaz vermelerini ve din adamlarının kendi sınıfına mensup olanların işledikleri günahları tartışmalarını da yasaklamıştır. (Watson, 1995, 826). Diğer taraftan bu yasaklama öyle bir dönemde gelmiştir ki on beşinci yüzyılda İngiliz ana dil çağının başlamasıyla birlikte edebiyatta sanatta ve dinde ana dile yönelik başlamış ve belki de Wycliff'in ana dil ısrarı bu çağın ruhunu ansitan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Chaucher ana dildeki eserlerini bu çağda

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

vermiştir. Yine Wycliff de anadilde İncil okunması teklifini bu dönemde yapmıştır.

İngiltere’de reformasyonun gelişiminin yukarıdan aşağı mı olduğu yoksa aşağıdan gelen bir hareket mi olduğu sorusu İngiliz reformasyon tarihçileri tarafından sıklıkla tartışılan bir konudur. I. Elizabeth devrine kadar bazı tarihçiler reformasyonun yukarıdan aşağı geldiğine inanırken bazı tarihçiler de bunun tam tersini düşünmektedirler. Bu noktada İngiltere’de Protestanlığın başlangıcı olarak görülen lollard hareketi de aynı sorunla karşı karşıyadır. Bir kısım tarihçi Lollard hareketinin yukarıdan destek gördüğünü savunurken bazı tarihçiler bunun orta sınıfın bir hareketi olduğunu ve asıl ilham kaynağının İngiliz orta sınıfındaki hoşnutsuz bir grubun bir hareketi olarak görürler. Bu konuda ayrıntılı tartışmalar mevcuttur. (Haigh, 1982, 995). Lollard hareketinin alttan kaynaklı bir hareket olduğunu düşünen görüşün temel savı, üst düzey din adamları sınıfının siyasetle çok fazla içli dışlı olması, diğer taraftan daha alt düzey din adamları sınıfının da din adamı olmayan ama din konusunda gittikçe artan bir ihtiyaca sahip İngiliz orta sınıfının ihtiyaçlarını giderememeleri, bunun üzerine İngiliz orta sınıfının İncil’e bağlı kendi din ihtiyaçlarını tatmin edecek bir metot geliştirmeleri sonucunu doğurmuş olmasıdır. (Haigh, 1982, 997).

Wycliff’in İngiliz otoritelerinden ciddi bir ceza görmemesinin sebebi olarak onun toplumun bir kısmı tarafından desteklenmesi değil de o dönemin etkili aristokratik kişiliklerinden biri olan John of Gaunt gibi etkili bir kişinin yakın dostu olduğunu iddia edenler olmuştur. (Dahmus 1960, 51) Kişisel bağların son derece önemli olduğu geç İngiliz ortaçağında bu fikir tamamen reddedilebilir bir fikir değildir. Diğer taraftan kişisel bağlar bir yere kadar etkindir ve kararlı bir kraliyet otoritesi karşısında çok da fazla direnemezler. Ayrıca John Wycliff ‘peasants revolts’ olarak bilinen köylü ayaklanmaları ile birlikte Londra burjuvazisinin ve kırsal İngiliz aristokrasisinin de desteğini alamamıştır. Diğer taraftan zaten Wycliff’in İngiliz hükümeti ile olan ilişkisi çok net değildir. Klasik görüşe göre Hükümet bir taraftan ona karşı çıkar gibi görünürken diğer taraftan da onu İngiltere’deki Katolik kilisesi’ni eleştirmesi nedeniyle belli belirsiz olarak destekler gibi davranmaktadır. Çünkü Kraliyet Kiliseyi kendi önünde bir engel olarak görmektedir ve Wycliff’de bu engelin gücünü azaltmaya çalışmaktadır. (Dahmus, 1960, 52). Diğer taraftan son gelişmeler göstermektedir ki İngiliz kraliyeti Wycliff’i desteklemek şöyle dursun onu engellemeye çalışmıştır. (Dahmus, 1960, 52).

Lollard hareketinin siyasi baskıyla yukarıdan aşağı mı yoksa sınırlı halk kitlelerinin aşağıdan yukarı bastırması ile mi olduğu sorusu tam olarak yanıtlanamamışken İngiltere’de Protestanlığın nasıl geliştiği konusunda daha açık bir durum söz konusu olabilir. Reformasyon tarihçileri konunun geneline baktıklarında daha çok reformasyonun halkın istemesi ile değil ama yüksek aristokrasinin ve Kraliyetin iradesiyle İngiltere’ye yerleştiğini düşünmektedirler. (Haigh, 1982, 998). Bu durum yüz elli yılı aşkın bir sürede gerçekleşmiş olan reformasyonun tamamı için idda edilemez. Reformasyonun son dönemlerinde yani I. Elizabeth döneminde durum böyle olabilir ama Wycliff’in düşünceleri ve onun takipçisi lollardlar için süreç muhtemelen tersine işlemiştir. İngiltere’de Halkın çoğunluğu olmasa da önemli bir kesimi Katolik kilisesinin mevcut durumundan hoşnut değildi ve Wycliff’in düşünceleriyle bir tür reform istemekteydi.

Lollard hareketi geleneksel kuzey-güney ayrımı ve çatışmasından daha fazlasıdır. Katolik ve gelişmelere direnen kuzey ile gelişmeci güney arasındaki çatışma sanıldığı aksine Lollard hareketiyle birlikte kuzeye de sıçramıştır. (Dickens, 1959, 21). Lollard hareketinin Britanya Protestanlığına olan katkısını araştıran bir çalışma göstermektedir ki Lollard hareketi Britanya Protestanlığının öncülü olmakla birlikte İngiliz Protestanlığı aslında adım adım bir çok şeyin zamanla bir araya gelmesiyle oluşmuş bir süreçtir. (Cross, 1976, 21). Buna göre Protestanlığın gelişiminde Papa’nın yaptırımlarından kurtulma arzusu Wycliff’in fikirlerinden baskındır.

Lollard hareketi ile Çiftçi ayaklanmaları (Peasant Revolts) arasında bir bağ vardır. John Wycliff’in düşüncelerini yaydığı sırada Katolik kilise seremonilerine nasıl karşı geldiği ayrıntılı bir biçimde incelenmiş bir konudur. (Aston, 1994, 36). Buna göre örneğin John Wycliff ve onu izleyen lollard Şövalyeleri *Corpus Cristi* ayinini reddetmekte ve kendi ibadetlerinde kullanmamaktaydılar. Bu dikkat çekici durum onlara muhalif olan Fransiskan ve Karmelitlerin dikkatini çekmişti. Fransiskanlar daha çok Eucharist (ekmek şarap) ayininde Wycliff’in ekmeğin ve şarabın Hz. İsa’nın kanına ve vücuduna dönüşmediği fikrine karşı çıkmaktaydılar ve bu sapkın fikirlerin insanları inançsızlaştırdığına inanmaktaydılar. (Aston 1994, 37). Ayrıca Cistern manastırı rahipleri de bu ‘sapkın’ düşüncelerin Çiftçi ayaklanmalarında önemli bir rol oynadığı görüşündeydi. (Aston 1994, 37). Çiftçi ayaklanmasının *Corpus Cristi* gününe rastlaması Aston’a göre tesadüf değildir. Çünkü Lollard hareketini destekleyenler Wycliff’in doktrinleri gereği *Corpus*

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

Cristi gününün kutsiyetine inanmıyorlardı ve ayaklanmayı özel olarak bu güne denk getirmiş olabilirler. Bu tezi güçlendiren bir başka kanıt ise çiftçi ayaklanmalarının ülkenin birçok yerinde birbirinden bağımsız olaylar gibi başlamalarına rağmen aslında bu ayaklanmaların başlangıç tarihi yakından incelendiğinde muhtemelen aynı gün yani *Corpus Cristi* gününde başlamış olmalarıdır. Bu da ayaklanmaların birbirinden bağımsız olaylar değil tek bir merkezden yönetilmiş bir ayaklanma olma ihtimalini güçlendirmektedir. Dolayısıyla Lollardlar çiftçi ayaklanmalarında birincil derecede rol oynamış ve hatta ayaklanmayı bizzat başlatmış olabilirler.

Lollard hareketi olmadan Bohemya'da *Hussit*'ler ortaya çıkabilirmiydi? Bu sorunun cevabı tarihçileri ikiye bölmüştür. Bir görüşe göre Hussitler John Wycliff'in fikirlerini temel aldıkları için Wycliff olmasaydı Bohemya'da bir Hussit ayaklanması da mümkün olmayacaktı. (Smith, 1938, 191). Ama McFarlane'ın dile getirdiği karşıt görüş ise Hussitler aslında sadece otoriteye karşı çıkmak için örgütlenmiş bir oluşumdu ve Lollard fikirleri ortada olmasaydı da Hussit ayaklanması Bohemya'da görülecekti şeklindedir. Yine McFarlane'a göre Lollard hareketi Hussitlere değil İngiltere'de onyedinci yüzyılda ortaya çıkan *Nonconformist*lere temel teşkil etmiştir. (McFarlane, 196) Bu nokta da yine klasik tarih anlayışı ile revizyonist tarih anlayışının birbirleri ile olan farklılıklarını görüyoruz. 1960'lara kadar egemen olan klasik tarih anlayışına göre Lollard hareketi açık bir biçimde Hussitlere ilham veren bir harekettir. Hatta Lollard hareketi olmasaydı Bohemya'da Hussitler asla ortaya çıkamazlardı, çünkü hareketlerini oluşturacak doktriner çerçeveden uzak kalırlardı. Klasik tarih görüşüne göre bu doktriner çerçeveyi Hussitlere sunan önce John Wycliff ve ona dayalı olarak gelişen Lollard hareketidir.

Sonuç:

Almanya'da Reformasyon'un ortaya çıkışından yaklaşık yüz elli yıl kadar önce Luther'in savunduğu fikirlerin hemen hemen aynılarını savunan John Wycliff İngiliz toplumuna Lollard hareketini kazandırmıştır. Her ne kadar düşünceleri İngiltere'de toplumun büyük kesimi tarafından benimsenmemişse de özellikle İngiliz orta sınıfının bazı üyeleri üzerinde derin izleri olmuştur. Her ne kadar İngiliz siyasi otoritesi bu düşünce hareketini yasaklamak ve kontrol altına almak istemişse de Wycliff'ten sonra hareket ölmemiş aksine Avrupa'nın başka bölgelerine sıçramış ve orada da kendine taraftar toplamıştır. Hussitlerin bir hareket olarak gelişimi buna en güzel örnektir. Buna ek olarak İskoçya'da

İskoçya Protestanlığının gelişiminde de Lollard izleri görülmektedir. Bunlara ek olarak Wycliff İngiliz Protestanlığının gelişiminde bir mihenk taşı olmuş ve onaltıncı yüzyıldan itibaren İngiliz Protestan Hıristiyan düşünürleri tarafından yüceltilmiştir. Lollard hareketi Wycliff'ten sonra İngiliz toplumunun sosyal dinamiklerine paralel olarak gelişmiş bir hareket olabilir. Sadece dünyevi otoritenin ruhani otoriteden üstün tutulması gerektiği görüşü bile Wycliff'i dönemi adına son derece radikal birisi yapmaya yeter. İngiliz aristokrasisinin en azından bir bölümünün Katolik dinine olan hoşnutsuzluğu ve bu bağlamda Lollard vaizlerinde bu dine olan saldırılardan dolayı lollardlara sempati ile bakmalarını beraberinde getirmiştir. Lollardlar dini sembollere karşı Doğu Roma İmparatorluğunda yaşanan İkona kırıcı dönemdeki ana düşünce ile paralellik göstermektedir. Lollard düşüncesi ile John Wycliff'in düşüncelerinin birebir örtüşüp örtüşmediği sorusu kesin bir biçimde cevaplanabilmiş değildir. Lollardların John Wycliff'den sonra onların düşüncelerine eklemeler yapmış olabileceği olasılığı bir yana, Lollard karşıtı kişilerin onun heretik ilan etmek için Lollard düşüncesinde olmayan bazı doktrinleri Lollardlara atfetmiş olmaları da mümkündür. Lollard hareketi İngiliz edebiyatını da etkilemiştir. Lollardların İngiliz hükümeti ile olan ilişkileri tartışmalıdır. Her ne kadar İngiliz kilisesine karşı olması nedeniyle İngiliz hükümetinin Lollardları desteklediğini düşünenler varsa da aslında İngiliz kraliyetinin Lollardları engellemeye çalışmış olmaları da mümkündür. Lollard hareketi ile İngiliz çiftçi ayaklanmaları arasında bir ilişki vardır. Buna göre Lollard destekçileri Çiftçi ayaklanmalarını başlatmış olabilirler.

Kaynakça:

Birincil Kaynaklar:

British Library (BL) Additional (Add.) MS 41321 and Bodleian (Bodl.)
Library
MS Rawlinson C. 751.

British Library ek el yazmaları 41321 ve Bodleian Library Manuscript
Rawlinson C. 751 ed. G. R. Cigman *The Early English Text Society*, Oxford,
1968.

Roger Dymnok '*Liber contra vii errores et heresses Lollardorum*', ed.
H.S. Cronin, Londra, 1922.

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

The Mirroure of the Blessed Lsf of Jesu Crist, ed. L. F. Powell, Oxford, 1908.

İkincil Kaynaklar:

Aston, Margaret, 'John Wycliffe's Reformation Reputation', *Past and Present*, 30, (Nisan, 1965), s. 23-51.

Aston, Margaret, *Lollards and Reformers: Images and Literacy in Late Medieval Religion* (Londra: Hambledon Press, 1984).

Aston, Margaret 'Corpus Christi and Corpus Regni: Heresy and the Peasants' Revolt', *Past and Present*, 143 (Mayıs, 1994), s. 3-47.

Aston, M. E., 'Lollardy and Sedition 1381-1431', *Past and Present*, 17 (Nisan, 1960), s. 1-44.

Brennan, Gillian, 'Patriotism, Language and Power: English Translations of the Bible, 1520-1580', *History Workshop*, 27 (Bahar, 1989), s. 18-36, s. 18.

Brockwell, Jr, Charles W. 'Answering "The Known Men": Bishop Reginald Pecock and Mr. Richard Hooker', *Church History*, 49/2 (Haziran, 1980), s. 133-146.

Catto, J. I., 'A Radical Preacher's Handbook, c. 1383', *English Historical Review*, 115/463 (Eylül, 2000), pp. 893-904.

Cigman, Gloria, 'Luceat Lux Vestra: The Lollard Preacher as Truth and Light', *The Review of English Studies*, New Series, 40/160 (Kasım, 1989), s. 479-496.

Colledge, Eric, 'The Recluse. A Lollard Interpolated Version of the Ancren Riwele', *The Review of English Studies*, 15/58 (Nisan, 1939), s. 129-145.

Cross, Claire, *Church and People 1450-1660: The Triumph of the Laity in the English Church* (Londra: Collins, 1976).

Dahmus, Joseph H., 'John Wyclif and the English Government', *Speculum*, 35/1 (Ocak, 1960), pp. 51-68. s. 51.

Davies, Richard G., 'Lollardy and Locality', *Transactions of the Royal Historical Society*, Sixth Series, 1 (1991), s. 191-212.

Dickens, A. G., *Lollards and Protestants in the Diocese of York, 1509-1558* (Londra: O.U.P. for the University of Hull, 1959).

Fang Ng, Su, 'Translation, Interpretation, and Heresy: The Wycliffite Bible, Tyndale's Bible, and the Contested Origin', *Studies in Philology*, 98/3 (Yaz, 2001), s. 315-338.

Haigh, Christopher, 'The Recent Historiography of the English Reformation', *Historical Journal*, 25/4 (Aralık, 1982), pp. 995-1007.

Hudson, Anne, 'The Debate on Bible Translation, Oxford 1401', *English Historical Review*, 90/354 (Ocak, 1975), s. 1-18

Jones, W. R., 'Lollards and Images: The Defense of Religious Art in Later Medieval England', *Journal of the History of Ideas*, 34/1 (Ocak - Mart, 1973), s. 27-50.

Lawton, D. A., 'Lollardy and the "Piers Plowman" Tradition"', *The Modern Language Review*, 76/4 (Ekim, 1981), s. 780-793.

Reid, W. Stanford, 'The Lollards in Pre-Reformation Scotland', *Church History*, 11/4 (Aralık, 1942), s. 269-283.

Russell, Henry G., 'Lollard Opposition to Oaths by Creatures', *American Historical Review*, 51/4 (Temmuz, 1946), s. 668-684, s. 669.

Taylor, Craig, Eleştirilen Kitap: Margaret Aston; Colin Richmond, *Lollardy and the Gentry in the Later Middle Ages*, (Stroud: Sutton 1997) *English Historical Review*, 114/455 (Şubat, 1999), pp. 161-162 (Kitap eleştirisi)

Matthew, F. D., 'The Authorship of the Wycliffite Bible', *English Historical Review*, 10/37 (Ocak, 1895), s. 91-99.

Erken İngiliz Reformasyonu ve Lollard Hareketi

McFarlane, K. B., *The Origins of Religious Dissent in England*, (New York: Collier, 1966), s. 32.

Nolcken, Christina von, 'An Unremarked Group of Wycliffite Sermons in Latin', *Modern Philology*, 83/3 (Şubat, 1986), s. 233-249.

Smith, H. Maynard, *Pre-Reformation England*, (New York: Macmillan, 1938).

Strohm, Paul, *England's Empty Throne: Usurpation and the Language of Legitimation, 1399-1422* (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1999).

Watson, Nicholas, 'Censorship and Cultural Change in Late-Medieval England: Vernacular Theology, the Oxford Translation Debate, and Arundel's Constitutions of 1409', *Speculum*, 70/4 (Ekim, 1995), pp. 822-864, s. 826.

Waugh, W. T., 'Sir John Oldcastle', *English Historical Review*, 20/80 (Ekim, 1905), s. 637-658.

Workman, H.B., *John Wyclif: A Study of the English Medieval Church*, 2 cilt. (1926). S. 10-29.